

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν θρηνεῖ τὴν ἀπώλειαν δύο τῶν διαπρεπεστέρων μελῶν αὐτῆς.

Θὰ τιμῶμεν πάντοτε τὴν μνήμην τοῦ Χαρίτωνος Χαριτωνίδου καὶ τοῦ Γεωργίου Σκλαβούνου.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ κ. Κ. Ἀμαντος παρουσιάζων τὸ ἔργον τοῦ κ. **Σουὰτ Σινάνογλου**, *Ἑλληνοτουρκικὸν λεξικόν*, Ἀγκυρα 1953, σελ. 274, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀναγέννησις τῆς Τουρκίας διὰ τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ καὶ στρατηγοῦ Κεμάλ - Ἀτατούρκ. Οὗτος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν μόρφωσιν, ἔστειλε πλῆθος ὑποτρόφων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν, διέταξε τὴν μετάφρασιν ἑκατοντάδων ἔργων ἐκ τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Μεταξὺ τῶν ὑποτρόφων τοῦ Κεμάλ - Ἀτατούρκ εἶναι καὶ ὁ κ. Σουὰτ Σινάνογλου, ὅστις ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον ἑλληνοτουρκικὸν λεξικόν, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς κυριωτέρας λέξεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μὲ μετάφρασιν τουρκικὴν. Ἔχει δ' ἓνα μεθοδικὸν πλεονέκτημα τὸ Λεξικὸν τοῦ κ. Σινάνογλου. Εἰς ἑκάστην ἐρμηνευομένην λέξιν παρατίθενται καὶ συγγενεῖς λατινικαὶ ἢ γαλλικαὶ λέξεις, καθὼς καὶ παράγωγα ἢ σύνθετα ἑλληνικά, οὕτω δ' εὐκολύνεται ἡ ἀπομνημόνευσις αὐτῶν. Εἰς τὸ λῆμμα π.χ. λέγω παρατίθενται, τὸ λατινικὸν *lego*, τὰ σύνθετα *σύλλογος*, *κατάλογος*, *ἐκλογή*, *ἐκλεκτικός*. Εἰς τὸ *λύω* παρατίθενται τὸ *λύτρον*, *λυσιτελής*, *καταλύω*, *ἀνάλυσις*, γαλλ. *analyse* κ.λ.π. Ἐν τέλει κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν λέξεων αἱ ὁποῖαι ἐσκορπίσθησαν εἰς διάφορα λήμματα εὐκολύνει τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ὅλου ἔργου.

Τὸ σύντομον λεξικὸν τοῦ κ. Σινάνογλου εἶναι προωρισμένον νὰ εὐκολύνῃ τὰς κλασσικὰς σπουδὰς εἰς τὴν Τουρκίαν, τῶν ὁποίων τὴν ἀξίαν δὲν ἀνεγνώρισε μόνον ὁ Kemal ἀλλ' ἀναγνωρίζουν σήμερον πολλοὶ Τοῦρκοι. Σήμερον διδάσκεται ἡ λατινικὴ καὶ ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ εἰς τὰ δύο τουρκικὰ Πανεπιστήμια, δοκιμαστικῶς δὲ εἰσήχθη αὕτη καὶ εἰς ὀλίγα γυμνάσια. Δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῶμεν, ἐὰν αὔριον μάθωμεν ὅτι εἰσήχθη ἡ διδασκαλία τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς πολλὰ γυμνάσια τῆς Τουρκίας. Σήμερον παρασκευάζεται τὸ προσωπικὸν τὸ ἀναγκαῖον, ἀναγνωρίζεται δὲ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ κλασσικὴ παιδεία. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μεγάλην διάνοιαν τοῦ Κεμάλ - Ἀτατούρκ.

Ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἐνδιαφέρει προσέτι νὰ γνωρίζωμεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐτακτοποίησαν τὰ πλούσια ἀρχεῖα των καὶ δημοσιεύουν ἐξ αὐτῶν πολὺτιμα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα συχνὰ ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Μετεφράσθη εἰς τὴν τουρκικὴν ἢ βυζαντινὴ ἱστορία τοῦ Vasiliev καὶ ὑπάρχουν τοῦρκοι βυζαντι-

νολόγοι αξιόλογοι, ὅπως καὶ φιλόλογοι, οἱ ὁποῖοι μελετοῦν κείμενα ἑλληνικά. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡ δυνατὴ μία ἐπικοινωνία Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐπιστημόνων καὶ γενικώτερον μία πνευματικὴ συνεργασία, παράλληλος πρὸς τὴν πολιτικὴν φιλίαν. Οἱ Τοῦρκοι σήμερον ἐρευνοῦν ἑλληνικὰ ἔγγραφα καὶ εἶναι ἐπιείκων νὰ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ μελετῶμεν τὰ προσιτὰ Τουρκικὰ ἔγγραφα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἐὰν ἡ Ἀκαδημία ἔχη κάποτε τὰ ἀναγκαῖα οἰκονομικὰ μέσα, πρέπει νὰ φροντίσῃ νὰ εἰδικεύσῃ νέους ἱστορικοὺς εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν διὰ νὰ καταστῆ δυνατὴ καὶ ὑφ' ἡμῶν ἡ μελέτη τῶν ἀνεξαντλήτων τουρκικῶν ἀρχείων. Θὰ φανῆ τότε καλύτερα ποσὸν ἀναγκαῖα εἶναι ἡ συνεργασία ἢ ἐπιστημονικὴ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

*

—Ο κ. Γ. Σωτηρίων, καταθέτων τὸ βιβλίον τοῦ κ. **Εὐάγγ. Παπανούτσου** «*Γνωσιολογία*», Ἀθῆναι 1954, λέγει τὰ ἑξῆς:

Ὑποβάλλω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὸ πρό τινος ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ πρόφρων Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ. Εὐάγγ. Παπανούτσου, τὸ ἐπιγραφόμενον *Γνωσιολογία*.

Τὸ ἔργον τοῦτο, ἐκ 450 σελίδων, ἀποτελεῖ τὸν τρίτον τόμον σειρᾶς μελετῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἔχει δώσει τὸν τίτλον: *Ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος*. Οἱ προηγηθέντες τόμοι, οἵτινες ἔχουν ἤδη κατατεθῆ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, εἶναι ἡ *Αἰσθητικὴ* (ἀριθμοῦσα ἤδη δύο ἐκδόσεις 1948 καὶ 1953) καὶ ἡ *Ἠθικὴ* (1949).

Εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ τρίτου τούτου ἔργου ἔφθασεν ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἀναφέρει εἰς τὸν πρόλογον τοῦ παρουσιαζομένου τόμου, μετὰ ἐπίπονον προσπάθειαν 25 ἐτῶν.

Τὸ πρῶτον συνοπτικὸν διάγραμμα τῆς συγγραφῆς του ἐδημοσιεύθη τῷ 1928 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου διέμενε τότε, ὑπὸ τὸν τίτλον *Τριλογία τοῦ πνεύματος*. Τῷ 1930 ἐξέδωκε τὴν μελέτην του περὶ *Τέχνης*, τῷ 1932 περὶ *Ἠθικῆς* καὶ τῷ 1937 περὶ *Ἐπιστήμης*.

Οἱ τρεῖς τόμοι: Αἰσθητικὴ, Ἠθικὴ καὶ Γνωσιολογία εἶναι πλέον ἢ ὀριστικὴ μορφή τοῦ ἔργου του, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ὀλοκληρωμένον σύστημα Φιλοσοφίας.

Ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ γνωσιολογικοῦ προβλήματος, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ παρουσιαζομένου βιβλίου, εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν μέθοδον ποὺ ἠκολούθησε καὶ εἰς τὰς προηγηθείσας μελέτας του, ἢ μακρὰν δηλαδὴ παντὸς δογματισμοῦ *αὐστηρῶς κριτικὴ μέθοδος*.

Τὸ ἔργον του, Γνωσιολογία, διαιρεῖ ὁ κ. Π. εἰς πέντε κεφάλαια: *Εἶναι καὶ*

συνειδέναι, Ἐμπειρία καὶ λόγος, Κοινὸς νοῦς καὶ ἐπιστήμη, Φύσις καὶ ἱστορία, Φιλοσοφία τῆς θρησκείας.

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸ ὄντολογικὸν πρόβλημα, εἰς τὴν ἐξέτασιν δηλαδὴ τῆς φύσεως καὶ τῆς αὐθυπαρξίας τοῦ ὄντος, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, τὸ μεταφυσικὸν τρόπον τινὰ μέρος τῆς ὅλης ἐργασίας. Ἀναλύονται αἱ ἰδέαι τῶν δύο ἀντιτιθεμένων φιλοσοφικῶν σχολῶν τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ μετὰ διεξοδικὴν κριτικὴν καταλήγει ὁ συγγρ. εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μία δὲν ἀφανίζει λογικῶς τὴν ἄλλην, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικὰς ἀπόψεις· ἡ μία συμπληρῶνει τὴν ἄλλην.

Τὸ δευτέρον κεφάλαιον *ἐμπειρία καὶ λόγος* ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸν πυρῆνα τοῦ συγγράμματος. Εἰς αὐτὸ γίνεται ἡ συστηματικὴ ἀνάλυσις καὶ ἀποσαφήνισις τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως. Ὁ συγγραφεὺς στηρίζει τὴν θεωρίαν του ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ὅπως εἰς τὸ ὄντολογικὸν πρόβλημα ὁ ρεαλισμὸς καὶ ὁ ἰδεαλισμὸς, οὕτω καὶ εἰς τὸ γνωσιολογικὸν ὁ ἐμπειρισμὸς καὶ ὁ ὀρθολογισμὸς βλέπουν ὁ καθεὶς τὼν μίαν ὄψιν τοῦ ζητήματος καὶ δι' αὐτὸ δὲν παρέχουν λύσιν ἱκανοποιητικὴν. Ἡ γνώσις ἀποκτῆται καὶ ἐλέγχεται ὄχι διὰ τῆς ἐμπειρίας μόνον ἢ διὰ τοῦ λόγου μόνον, ἀλλὰ μὲ ἐπίμονον καὶ ἀσφαγῆ σύμπραξιν τῶν δύο.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον ἐξετάζονται αἱ εἰδικαὶ ἐπιδιώξεις καὶ ἡ ἀξία τῆς Ἐπιστήμης ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὰς λεγομένας ἀλήθειας τοῦ κοινοῦ νοῦ διὰ τὰ βεβαιωθῆ ἢ ἀξία τοῦ θεωρητικῶς θεραπεύειν καὶ ἐλέγχειν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἐδῶ ἀντιτίθενται δύο φιλοσοφικαὶ σχολαί: τοῦ πραγματισμοῦ καὶ τῆς νοσησιάρχίας· ἡ πρώτη ἐξαρτᾷ τὸ ἔγκυρον τῆς γνώσεως ἀπὸ τὴν πρακτικὴν χρησιμότητα τῶν προϊόντων τῆς· ἡ δευτέρα θεωρεῖ τὴν ἀλήθειαν ἀπόλυτον καὶ ἔργον ἀποκλειστικῶς τῆς καθαρᾶς γνώσεως.

Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον *φύσις καὶ ἱστορία* ἀναπτύσσεται τὸ θέμα: ἐὰν ἡ ἱστορικὴ γνώσις εἶναι κατὰ τὴν φύσιν ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην ἢ εἶναι διάφορος· καταλήγει δὲ ὁ συγγρ. εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἐξ ἀπόψεως φιλοσοφικῆς ἢ ἱστοριογνωστικῆς παρὰ τὴν ἰδιομορφίαν τῆς δὲν θέτει εἰδικὰ προβλήματα εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως ἀλλὰ δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ μὲ τὸν ἴδιον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐρμηνεύεται ἡ φυσιογνωσία. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν μία ὀρισμένη πραγματικότης συλλαμβάνεται εἰς ἐννοίας, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ὁποίων συμπράττουν ἡ Ἐμπειρία καὶ ὁ Λόγος, μὲ μόνην τὴν παρατήρησιν ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἱστορικὴν μάθησιν παρορμᾷ τὸν ἄνθρωπον εἰδικὸν διαφέρον, ὁ ὑποκειμενισμὸς ἔχει εἰς τὴν ἱστορίαν τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματά του· διὰ τοῦτο αἱ ἀπόπειραι νὰ συλληφθῆ καὶ διατυπωθῆ τὸ νόημα τῆς ἱστορίας παρουσιάζουν ἀστάθειαν καὶ περιέχουν σχετικότητα εἰς μέγαν βαθμὸν.

Τὸ πέμπτον καὶ τελευταῖον κεφάλαιον *φιλοσοφία καὶ θρησκεία* θέμα ἔχει τὰς δύο αὐτὰς κορυφαίας μορφὰς τῆς γνώσεως.

Κατὰ τὸν συγγραφέα ἡ ἀντιδιαστολή Ἐπιστήμης καὶ Φιλοσοφίας εἶναι πλάνη, διότι ἀμφοτέραι σκοπὸν ἔχουν τὴν κατάκτησιν τῆς ἐγκύρου γνώσεως. Διακρίνονται ὅμως, διότι δηλώνουν δύο συνεχόμενας θεματολογικὰς περιοχὰς καὶ συνάμα δύο ἐπαλλήλους προοπτικὸς τρόπους.

Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν *πίστεως καὶ γνώσεως* ὁ συγγραφεὺς μετὰ συνοπτικὴν ἔκθεσιν τῶν γνωμῶν κορυφαίων θεολόγων καὶ φιλοσόφων, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς μαθήσεως.

Μῦθος καὶ λόγος, Πίστις καὶ γνῶσις, ἀνήκουν εἰς χωριστὰς σφαίρας τῆς συνειδησιακῆς ζωῆς καὶ εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν ἀντιστοιχεῖ ἰδιαίτερος πνευματικὸς προσανατολισμός. Διὰ τοῦτο καὶ ὅλαι αἱ κατὰ καιροὺς γενόμεναι προσπάθειαι νὰ ἐξηγηθῇ ἡ θρησκεία ἢ ὡς ἐπιστέγασμα τῆς Ἠθικῆς (Kant) ἢ ὡς μεταβατικὸς σταθμὸς κατὰ τὴν πορείαν τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν αὐτοσυνείδησιν διὰ τῆς φιλοσοφίας (Hegel), καθὼς καὶ αἱ ψυχολογικαὶ ἢ καὶ κοινωνιολογικαὶ ἐρμηνεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὴν θρησκείαν (Wundt, Feuerbach) εἰς οὐδὲν θετικὸν καὶ πειστικὸν ἀποτέλεσμα ἀπέληξαν.

Τέλος ἡ ὑπόθεσις μερικῶν ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλων μορφῶν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὡς ἀστήρικτος.

Εἰς τὸ κεφ. τοῦτο ὁ κ. Π. διαφαίνεται τέλειος γνώστης καὶ τῆς Πατερικῆς φιλολογίας.

Τὴν Γνωσιολογίαν ὁ ἀείμνηστος ἐπιφανὴς συνάδελφος Θεόφ. Βορέας ἐξήτασε καὶ ἀνέλυσε καθορίσας αὐτὴν ὡς τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως, μεθ' ἧς συνάπτεται ἡ Λογικὴ, καὶ ὡς τὴν προπαιδείαν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸν Γ' τόμον τῶν Ἀκαδημειῶν του, τὸν ἐπιγραφόμενον: *Εἰσαγωγή εἰς τὴν φιλοσοφίαν*. Ὑπὸ ἐκτύπωσιν δὲ εὐρίσκονται, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, οἱ τρεῖς ἐπόμενοι τόμοι: Ἠθικὴ, Αἰσθητικὴ καὶ φιλοσοφία τῆς Θρησκείας. Ἴδιον τῆς μεθόδου μὲ τὴν ὁποίαν πραγματεύεται τὰ θέματα τῆς Γνωσιολογίας ὁ Βορέας εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἡ ἱστορικὴ διευκρίνησις καὶ ἔκθεσις τῶν ὑποστηριζομένων ἀπόψεων.

Ὁ κ. Παπανοῦτσος εἰς τὸ βιβλίον του προσπαθεῖ νὰ ἐρευνήσῃ συστηματικῶς τὰ προβλήματα καὶ νὰ προτείνῃ λύσεις—ὅπως τοῦλάχιστον ὁ ἴδιος δηλώνει—συμφώνους πρὸς τὸ αὐστηρῶς κριτικὸν πνεῦμα ποὺ χαρακτηρίζει τὰς νεωτέρας φιλοσοφικὰς σχολὰς. Διὰ τοὺς λόγους τούτους νομίζω ὅτι ἓνα τοιοῦτον ἔργον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας, καθ' ὅσον ἔχω τὴν γνώμην ὅτι πληροῖ ἓνα κενὸν εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν ἐπιστήμην.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ.—Ψυχολογικαὶ πειραματικαὶ ἔρευναι*. Τὸ συναίσθημα καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας. Ἡ ἐκδήλωσις καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ συναισθήματος κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τὰ φύλα, ὑπὸ **Θεοφίλου Βορέα** καὶ **Μαρίας Κισσάβου****· Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Νικ. Ἐξαρχοπούλου.

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. **Νικ. Ἐξαρχόπουλος** ἀνακοινῶν τὴν πραγματείαν ταύτην εἶπεν ἐν ἀρχῇ τὰ ἑξῆς:

«Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν περὶ τοῦ συναισθήματος τοῦ ἀοιδίμου συναδέλφου ἡμῶν **Θεοφίλου Βορέα**, ὅστις καὶ νεκρὸς ὢν ἐξακολουθεῖ διδάσκων. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἐγένετο ἐν συνεργασίᾳ αὐτοῦ μετὰ τῆς δίδος **Μαρίας Κισσάβου**, ἣτις διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν ἐπιμελητὴς τοῦ ὑπ' αὐτὸν πανεπιστημιακοῦ **Ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου** καὶ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ διεμορφώθη εἰς διακεκριμένην ἐπιστήμονα καὶ ἐδημοσίευσε μέχρι τοῦδε ἀξίας πολλοῦ λόγου ἐπιστημονικὰς ἐργασίας».

*

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν πορίσματα ἐρευνῶν μου γενομένων ἐν τῷ **Ψυχολογικῷ Ἐργαστηρίῳ** τοῦ Πανεπιστημίου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς δίδος **Μαρίας Κισσάβου**, ἐπιμελητοῦ τοῦ **Ἐργαστηρίου**, καὶ ἀναφερομένων εἰς τὸ συναίσθημα καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας.

Παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ συναισθήματος διαφορὰ ἐκδηλώσεως καὶ ἰσχύος, προοῦσης τῆς ἡλικίας, ὅπως ἐπὶ ἄλλων ψυχικῶν φαινομένων, μάλιστα τῶν γνωστικῶν λειτουργιῶν τῆς μνήμης¹, τῆς φαντασίας², τῆς νοητικῆς ἱκανότητος³ :

* Ἐκ τοῦ **Ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου** τοῦ Πανεπιστημίου.

** *Theoph. Boreas and Maria Kissavou*, The expression and power of feelings according to age and sex.

1. *Θεοφίλου Βορέα*, Πειραματικαὶ μνημονικαὶ ἔρευναι. Α. Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἰσχύος τῆς μνήμης, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 5, 1930, σελ. 230 κ. ἑξ. — Ἀνάλεκτα, 2, 1939. Πρὸβλ. καὶ *Μαρία Κισσάβου*, Gedächtnisuntersuchungen. Der Entwicklungsgang des Gedächtnisses, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 14, 1939, σελ. 321 κ. ἑξ.

2. *Théophile Boréas*, Recherches de psychologie expérimentale. L'imagination et ses relations avec les autres fonctions psychiques. A. La marche du développement de l'imagination et sa puissance, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 5, 1938, σελ. 190 κ. ἑξ. — Πρὸβλ. *Theophil Boreas*, Experimentelle psychologische Forschungen. Die Phantasie und ihre Beziehungen zu den anderen Seelentätigkeiten. A. Der Vorgang der Entwicklung der Phantasie und ihre Stärke, ἐν Archiv. f. d. ges. Psychologie. 102, 1938, σελ. 243 κ. ἑξ. — Ἀνάλεκτα, 3, 1940.

3. *Θεοφίλου Βορέα*, Ψυχολογικαὶ πειραματικαὶ ἔρευναι. Α. Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τῆς εὐφύτας, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 16, 1941, σελ. 43 κ. ἑξ. — Ἀνάλεκτα, 4, 1941.

Ποικίλλει δὲ τὸ συναίσθημα κατὰ τὴν ψυχικὴν προδιάθεσιν ἐκάστου ἀτόμου ; Ἄσκει δὲ ροπὴν τινα τὸ συναίσθημα ἐπὶ τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας, τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν καλαισθητικὴν συνείδησιν ; Ἐχουσι δὴλα δὴ καὶ ἡ γνῶσις, καὶ ἡ βούλησις ἐπὶ τὸ συναίσθημα ροπὴν ; Ταῦτα καὶ ἄλλα συναφῆ εἶναι τὰ προβλήματα εἰς ὧν τὴν ἐγγυτέραν ἀκρίβωσιν ἀποβλέπουσιν αἱ ἔρευναι ἡμῶν αὐται. Καὶ γίνεται τῶν ἀνακοινώσεων ἀρχὴ ἀπὸ τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ συναισθήματος κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας καὶ τὰ φύλα.

Σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης.—Τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν ταύτης εἰδικώτερος σκοπὸς ἦτο νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰ ἐξῆς ζητήματα.

1. Ἐμφανίζει τὸ συναίσθημα ἐκδηλώσιν καὶ κανονικῶς αὐξουσαν ἰσχὺν προοίους τῆς ἡλικίας, ὅπως αἱ γνωστικαὶ λειτουργίαι ;

2. Εἶναι δὲ ἡ ἐκδηλώσις καὶ ἡ αὐξησις τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων ἡ αὐτὴ ἐπὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ;

3. Εἶναι ἡ ἐκδηλώσις καὶ ἡ αὐξησις τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων ἡ αὐτὴ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν φύλων ;

Ἐποικείμενα.—Αἱ ἔρευναι ἡμῶν διεξήχθησαν ἐν τῷ Ψυχολογικῷ Ἐργαστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπεξετάθησαν δὲ εἰς 3.200 ὑποκείμενα ἡλικίας 7—20 ἐτῶν, ἦτοι 400 ἕξ ἐκάστης τῶν ἡλικιῶν 7, 9, 11, 13, 15, 17, 18 καὶ 20 ἐτῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἔτι δὲ εἰς 1000 ὑποκείμενα ἡλικίας ἐπέκεινα τῶν 20 ἐτῶν.

Καὶ τὰ μὲν $2/3$ τῶν ἐξετασθέντων ὑποκειμένων ἦσαν ὅλως κανονικὰ κατὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν διάθεσιν τὴν θυμικὴν, τὰ δὲ ἄλλα ἐνεφάνιζον πολλὰς ἀτομικὰς διαφορὰς καὶ ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ. Μόνον δὲ τῆς ἐξετάσεως τῶν κανονικῶν ὑποκειμένων ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ πορίσματα, περὶ δὲ τῶν ἄλλων θὰ διαλάβωμεν ἄλλοτε.

Τῶν κανονικῶν τούτων ὑποκειμένων τὰ μὲν ἔχοντα ἡλικίαν 7—20 ἐτῶν ἦσαν μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι τῶν σχολείων τῶν διαφόρων βαθμῶν καὶ φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριαι τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ἔτι δὲ μαθηταὶ διαφόρων ἐπαγγελματικῶν σχολείων, τὰ δὲ τῶν προηγμένων ἡλικιῶν ἦσαν ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν καὶ τῶν πρακτικώτερων ἐπαγγελμάτων.

Μέθοδος.—Μέθοδον δέ, ὡς καὶ ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἐρεῦνῃ, ἐν ἣ ἀνιχνεύσαμεν τὰ κατὰ τὸ δυνατὸν τῆς μετρήσεως τοῦ συναισθήματος¹, μετεχειρίσθημεν κυρίως τὴν τῶν ἐρωτηματολογίων, ἐπικουρικῶς δὲ τὰς παντοίας φυσιολογικάς. Ἐπεξετείναμεν δὲ τὴν ζήτησιν εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν κυριωτάτων εἰδικῶν συναισθημάτων, δῆλον ὅτι τῶν αὐτοσυναισθημάτων καὶ τῶν συναισθημάτων τῆς τι-

1. Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 23, 1950, σελ. 252.

μῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ τῶν λογικῶν καὶ τῶν καλαισθητικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ὅσα ἄλλα συνδέονται μετ' αὐτῶν.

Κριτήρια.—Καὶ κριτήρια δὲ πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν εἰρημένων συναισθημάτων καὶ τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν μετεχειρίσθημεν οἷα τὰ ἑξῆς.

1. *Εἰκόνας καὶ διηγήματα καὶ ποιήματα* ἐπεγείροντα ἄλλοτε ἄλλα τῶν εἰρημένων συναισθημάτων, ἅτινα διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων προεκαλοῦντο τὰ ὑποκείμενα νὰ περιγράψωσι καὶ καθορίζωσι κατὰ τὴν ἔντασιν.

2. *Ἀπλᾶς ἐρωτήσεις* δι' ὧν προεκαλοῦντο τὰ ὑποκείμενα νὰ δηλώσῃ τίνα ἐκ τῶν εἰρημένων συναισθημάτων δοκιμάζουσιν εἰς τὰς παντοίας περιστάσεις τοῦ βίου καὶ καθορίζωσι τὴν ἰσχὺν αὐτῶν.

Ἦσαν δὲ καὶ τὰ κριτήρια ταῦτα ἀπλούστερα καὶ συνθετώτερα, ὥστε ἡδύνατο δι' αὐτῶν νὰ ἐξετάζωται πᾶσαι αἱ ἡλικίαι.

Καὶ τὰς μὲν μικροτέρας ἡλικίας, 7-13 ἐτῶν, ἐξητάσαμεν κατ' ἄτομον προφορικῶς, διότι τῶν ἡλικιῶν τούτων μόνον δι' ἀνακρίσεως δύνανται νὰ ἐξιχνεύονται τῶν ψυχικῶν φαινομένων αἱ ἐκδηλώσεις, μάλιστα δ' αἱ τοῦ συναισθηματικοῦ βίου. Τὰς δὲ ἡλικίας τὰς ἀπὸ τοῦ 15ου μέχρι τοῦ 22ου ἔτους ὑπεβάλομεν εἰς ὁμαδικὴν γραπτὴν ἐξέτασιν. Ἄλλα καὶ τὰς ἡλικίας ταύτας ἐξητάσαμεν ἐνιαχοῦ καὶ προφορικῶς, ἵνα καὶ τούτων διὰ τῆς ἀνακρίσεως ἀρτιώτερον ἐλέγχωμεν τὰς συναισθηματικὰς διαθέσεις. Δι' ὁμοίων δὲ κριτηρίων ἠλέγξαμεν καὶ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῶν ἡλικιῶν τῶν ἐπέκεινα τοῦ 20ου ἔτους.

Ὅπως δ' ἐπὶ τῶν γραπτῶν δοκιμασιῶν, ἦσαν αἱ ἐρωτήσεις ἡμῶν καὶ ἐν τῇ προφορικῇ ἐξετάσει σαφεῖς καὶ καθωρισμέναι, διὰ τῶν αὐτῶν διατυπούμεναι λέξεων, ἵνα ὑπάρχῃ τὸ αὐτὸ μέτρον κρίσεως ἐπὶ πάντων τῶν ἐξεταζομένων, ἀπεφύγετο δὲ δι' αὐτῶν καὶ ἡ ὑποβολή, ἡ ὅλη δὲ συναισθηματικὴ ἐκδήλωσις ἀνιχνεύετο μετὰ τῆς δυνατῆς κατὰ προσέγγισιν ἀκριβείας.

Ἐτηροῦμεν δὲ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ὄρους, οἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον ἀκρίβωσιν τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ἐντάσεως τοῦ συναισθήματος καθόλου. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπεβάλλομεν τὰ ὑποκείμενα τῶν πειραμάτων εἰς μακρὰς προκαταρκτικὰς δοκιμασίας, ἐν αἷς ἐξιχνεύομεν γενικώτερον τὴν θυμικὴν κατάστασιν ἐκάστου, ἔπειτα δέ, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐνισχύσωμεν τὸν ἔλεγχον, ἐξητάζομεν πάλιν αὐτὰ λεπτομερέστερον, καὶ δὴ κατ' ἐπανάληψιν καὶ εἰς ἡμέρας ἀπεχούσας ἀπ' ἀλλήλων, ὅπου δὲ παρίστατο ἀμφιβολία, ἐνηργοῦμεν καὶ παράλληλον ἔρρευσιν τῶν ὑποκειμένων δι' ἄλλων ἐξεταστῶν.

Τὸν δὲ βαθμὸν τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τὸ ποσοστὸν τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων ἐκρίνομεν κατὰ προσέγγισιν, καὶ δὴ οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ἀπλῶν δηλώσεων τῶν ὑποκειμένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς σαφηνείας, μεθ' ἧς οἱ ἐξεταζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐρω-